

Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах

Тематичний випуск

Наукові засади управління якістю освіти. Модернізація змісту вищої освіти. Моніторинг як інструмент забезпечення якості освіти. Роль освітніх вимірювань у забезпеченні якості освіти. Інноваційні технології навчання в умовах євроінтеграції освітніх систем. Внутрішнє і зовнішнє забезпечення якості вищої освіти в контексті європейського освітнього простору.

Вища освіта України, №2 (додаток 2), 2013 рік

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
Інституту вищої освіти НАПН України
Протокол № 5/6-3 від 27 травня 2013 року

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Макет, комп'ютерна верстка
Олена Макаренко

Підписано до друку 12.06.2013.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Обл.-вид. арк. 28,37. Ум. друк. арк. 48,8.
Наклад 300 прим. Зам. № 939.

СПД Гадяк Жанна Володимирівна
друкарня «Волиньполіграф»™
Свідоцтво Держкомінформу України ДК №3585 від 22.09.09 р.
вул. Привокзальна, 12, м. Луцьк, 43021.
Тел.: (0332)77 07 14, 77 05 02
e-mail: vpolygraf@gmail.com
www.vpolygraf.com.ua

Н 34 Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. № 2 (додаток 2) – 2013 р. – Тематичний випуск «Науково-методичні засади управління якістю освіти у вищих навчальних закладах» – Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «ВолиньПоліграф»™. – 488 с.

ISBN 978-966-2379-81-5

Статті подано в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за добір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редакція зберігає за собою право скорочувати і редагувати матеріали.

ББК 72:74.58

10. Фісун Є. Тест з історії України, або кого хочуть бачити студентами ВНЗ// Історія України -лютий, 2009-№7 (599)
11. Хоружий Г.Ф. Академічна культура: цінності та принципи вищої освіти. –Т., 2012-320 с.
12. Шляхтун П.П. Методика викладання соціально - гуманітарних дисциплін .-К., 2011- 223 с.

УДК 378.014.6:005.684.1

Галицький О. В., Малежик М. П.

МОНІТОРИНГ ЯК УПРАВЛІНСЬКИЙ ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ У ВНЗ

Анотація. У статті розкрито сутність моніторингу, як інформаційної системи управління якістю освіти. Висвітлено, як моніторинг якості освіти впливає на прийняття управлінських рішень, щодо навчально-виховного процесу.

Ключеві слова: моніторинг, якість освіти, управління якістю, система освіти, контроль, експертиза.

Анотация. В статье раскрыта сущность мониторинга, как информационной системы управления качеством образования. Освещены, как мониторинг качества образования влияет на принятие управленческих решений, по учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: мониторинг, качество образования, управления качеством, система образования, контроль, экспертиза.

Abstract. The essence of monitoring as the information management system of quality education. The author, as monitoring the quality of education affects management decisions regarding the educational process.

Keywords: monitoring, quality of education, quality management, education, control, expertise.

Постановка проблеми. У всьому світі освіта розглядається як ключовий фактор стабільного розвитку держави. Саме якісна освіта відіграє ключову роль у створенні єдиного Європейського освітнього простору. Не тільки обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку визначається якість освіти. Проблема якості освітнього процесу розглядається з позицій загальнонародської і соціальної цінності освіти. Саме ці чинники відокремлюють проблему управління якістю освіти у вищому навчальному закладі. Складовою управління якістю освіти стає моніторинг.

Аналіз досліджень та публікацій. В умовах функціонування різних систем, засобом для подолання нестачі інформації при прийнятті управлінських рішень стає моніторинг. Моніторинг полягає у постійному спостереженні за об'єктом управлінської діяльності, аналізі його стану та прогнозуванні можливих змін стану об'єкта з метою надання управлінських впливів, які спрямовані на покращення якості об'єкта. Застосування моніторингу в різних сферах діяльності аналізується у роботах С.Г. Антосенкова, А.А. Ахмадєєва, А.І. Бичкова, І.В. Вавілова,

І.Г. Галяминої, С.А. Горбаткова, Л.П. Грибанової, В.Н. Гудкової, М.Б. Гузаїрова, Т.З. Козлової, В.К. Левашова, Н.А. Морозової, І.П. Савельєвої.

Методологічні й теоретичні проблеми моніторингу розглядаються в працях І.В. Бестужева-Лади, І.П. Герасимова, Т.І. Заславської, Ю.А. Левади, О.М. Майорова, Н.П. Пішулина, А.Я. Савельєва, Н.А. Селезньової, Л.Г. Семушиної, А.І. Субетто, Р.С. Шишова. На сьогодні моніторинг все ширше використовується в освітніх системах. У теорії й практиці освіти існує багато різних підходів до організації та проведення моніторингу. Одні вчені й практики (П.Ф. Апісімов, В.М. Зуєв, О.М. Майоров, Л.В. Шибасєва) розглядають моніторинг як засіб для удосконалення системи інформаційного забезпечення управління освітою, інші (А.І. Галаган, В.С. Качерманьян, А.Я. Савельєв, Л.Г. Семушина) – як інструмент для підвищення ефективності стратегічного планування розвитку середньої та вищої професійної освіти.

А.А. Орлов розглядає моніторинг у контексті підвищення якості управлінських рішень і при здійсненні педагогічних інновацій. В.О. Кальней, Н.Н. Михайлова та Н.А. Селезньова використовують моніторинг як засіб оцінки якості освіти. М.Б. Гузаїров, І.Н. Єлісєєв, А.Г. Сапронов розглядають моніторинг, як інформаційну основу в системі оцінювання та управління якістю освіти на регіональному рівні, а І.В. Вавілова, Л.Є. Виноградова, С.А. Горбатков, В.С. Лукманов, Т.Д. Макарова, Е.І. Мухортова, Н.Ш. Нікітін, Г.Б. Скок – на рівні навчального закладу, педагога, студента та учня.

У сучасній українській педагогічній науці недостатньо розроблені підходи до виявлення критеріїв якості вищої освіти, механізмів моніторингу та процесів його використання, а також відсутні компактні аналітико-діагностичні технології здійснення зворотного зв'язку.

Метою даної статті є визначення сутності моніторингу якості освіти у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Поняття «моніторинг» представляє інтерес з точки зору його теоретичного аналізу, оскільки не має однозначного тлумачення, адже вивчається і використовується у різних сферах науково-практичної діяльності. Моніторинг можна визначити як «постійне спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або вихідним пропозиціям - спостереження, оцінка і прогноз стану навколишнього середовища у зв'язку з діяльністю людини». Тобто, моніторинг являє собою досить складне й неоднозначне явище. Його застосовуються у різних сферах діяльності з різноманітними цілями, але при цьому він має загальні характеристики, властивості, риси, хоч існує і розвивається досить ізольовано в межах тієї чи іншої науки або галузі управління.

Щоб з'ясувати сутність моніторингу розглянемо як це поняття пов'язане з поняттями «контроль» та «експертиза». Контроль розглядають як одну з функцій управління, спрямований на вирішення трьох завдань:

- визначення відхилень фактичних результатів управління від передбачених;
- виявлення причин розбіжності мети й результатів управління;
- визначення змісту регулюючої діяльності шляхом мінімізації наявних відхилень [1].

Частина науковців прирівнюють моніторинг до контрольно-аналітичної діяльності, що значно розширює його межі і не дозволяє визначити його принципові особливості.

Варто зазначити, що контроль є складовою управлінського циклу, спрямований на організацію реалізації плану роботи та мети управлінського циклу. Тобто контроль має ситуативний характер і є нетривалим за часом реалізації. Контроль пов'язаний з мікроелементами освітньої системи, а моніторинг пов'язаний з функціонуванням усієї системи. Моніторинг передує плануванню й прийняттю рішень, спрямований на основні параметри навчального закладу й має статус дослідження, а не емпіричного збору матеріалу. Він має системний і комплексний характер та створює умови для планування подальший дій. Моніторинг впроваджується за допомогою комплексу методів і чітко розроблених процедур. Спрямований на одні і ті ж об'єкти і періодично повторюється, а контроль спрямований щоразу на новий об'єкт. На відміну від контролю освітній моніторинг представляє форму організації, збору, зберігання, обробки й поширення інформації про педагогічні системи, що забезпечує безперервне спостереження за їхнім станом, а також дає можливість прогнозувати розвиток педагогічних систем.

Експертиза має механізми для більш глибокого і детальнішого аналізу об'єкта дослідження. Проте, у системи моніторингу та експертизи, хоч і в неоднаковій мірі, входять такі важливі елементи, як збір інформації методами діагностики та вимірювання, її аналіз, оцінювання та експертні висновки, тобто одні і ті ж суб'єкти можуть проводити моніторинг та експертизу. Відмінності між моніторингом та експертизою простежуються, зокрема, у самих трактуваннях, за визначенням Г. Сльникової моніторинг трактується, як комплекс процедур для спостереження, поточного оцінювання перетворень керованого об'єкта і спрямування цих перетворень на досягнення заданих параметрів розвитку об'єкта, експертиза – як розгляд, дослідження деякої справи, якогось питання з метою зробити правильний висновок, дати правильну оцінку відповідному явищу. Тобто найхарактернішою рисою моніторингу є синхронність процесів спостереження і вимірювання, систематичне збирання фактів протягом певного проміжку часу. Педагогічна експертиза дає аналіз та оцінку функціональної ефективності структурних елементів навчального закладу у фіксованому часовому розрізі. Отже, освітній моніторинг та педагогічна експертиза – взаємопов'язані управлінські технології оцінки та контролю. Результати моніторингових досліджень можуть бути основою для експертних висновків, а дані експертизи можуть стати приводом для початку моніторингових досліджень. Одне з найбільш всебічних досліджень освітнього моніторингу виконано О.М. Майоровим. В його роботі [2] розглянуті історія становлення моніторингу, побудована розгорнута класифікація видів моніторингу за різними ознаками, сформульовані вимоги до інформації зворотного зв'язку, надається огляд різних таксономій, що є підґрунтям для побудови систем моніторингу, визначені його функції, дано загальне визначення поняття «моніторинг в освіті».

Аналіз моніторингових досліджень у галузі освіти засвідчив, що у цій галузі існує ціла низка невирішених проблем як методологічного, так і прикладного характеру. Сьогодні не існує спільної думки з такого фундаментального питання, як визначення моніторингу. А. Стефановська визначає поняття моніторингу як: "Діагностика, оцінка і прогнозування стану педагогічного процесу: відслідковування його ходу, результатів, перспектив" [3, с.18]. У дане визначення автор до складу моніторингу включає такі процеси, як оцінювання і прогнозування, які суттєво розширюють обсяг поняття і наділяють його функціями, які виходять за межі процедур, пов'язаних з інформаційним забезпеченням управління освітньою системою. З точки зору В.І. Андрєєва педагогічний моніторинг являє собою "системну діагностику якісних і кількісних характеристик ефективності функціонування і тенденцій саморозвитку освітньої системи, включаючи її цілі,

зміст, форми, методи, дидактичні і технічні засоби, умови і результати навчання, виховання і саморозвитку особистості та колективу" [4, с.37]. У цьому визначенні, навпаки, поняття моніторингу автор звужує до діагностики, що ускладнює використання даних моніторингу у сфері управління названими у визначенні процесами. В одному з психолого-педагогічних словників моніторинг визначається як "контроль з періодичним стеженням за об'єктом моніторингу і обов'язковим зворотним зв'язком" [5, с.134]. Автори зводять визначення моніторингу до контролю з досить невизначеним "періодичним стеженням". Відсутня єдність і у виборі предмету моніторингу. Для Т.А. Стефановської – це педагогічний процес, для В.І. Андрєєва – ефективність функціонування і тенденції саморозвитку освітньої системи. В процитованому вище психолого-педагогічному словнику предмет моніторингу взагалі не конкретизується. Цього недоліку позбавлено визначення, запропоноване С.Є. Шишовим і В.О. Кальней, які під моніторингом в системі "вчитель-учень" розуміють "сукупність безперервних контролюючих дій, які дозволяють спостерігати і корегувати за необхідності просування учня від незнання до знання" [6, с. 135]. Прогностична функція моніторингу авторами не виділяється. Є.М. Хриков визначає моніторинг як систему заходів для збору та аналізу інформації з метою її вивчення та оцінки якості професійної підготовки, щоб прийняти рішення про розвиток навчально-виховного процесу[7].

Найбільш загальне визначення освітнього моніторингу запропонував О.М. Майоров: "Моніторинг в освіті - це система збору, обробки, зберігання і поширення інформації про освітню систему або окремі її елементи, яка орієнтується на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу і дає прогноз його розвитку" [2, с.85]. Це визначення досить легко конкретизувати для окремих освітніх підсистем шляхом уточнення предмету моніторингу.

Якщо розглянути внутрішню будову моніторингу, то вона поєднує три важливі управлінські компоненти: аналіз, оцінку й прогнозування процесів в освіті; сукупність прийомів відстеження процесів в освіті; збір і обробку інформації з метою підготовки рекомендацій щодо розвитку досліджуваних процесів і внесення необхідних коректив. Саме на цих компонентах і ґрунтується моніторинг, але він не заміняє жоден з них, адже не може бути ані контролем, ані експертизою, ані системою інформаційного забезпечення. Якщо у навчальному закладі усі ці напрямки діяльності не будуть функціонувати, то організація моніторингу неможлива.

Моніторинг в освіті – категорія педагогічна й управлінська, адже він не повторює загальні положення теорії інформації, а переводить їх на мову педагогіки, психології і управління. Соціальна сутність освітнього моніторингу в тому, що саме він служить головним засобом контролю й обліку передачі соціального досвіду (змісту освіти) підростаючим поколінням. Тобто, під моніторингом якості освіти у вищому навчальному закладі будемо розуміти інформаційну систему, яка постійно оновлюється і поповнюється на основі безперервного спостереження за станом і динамікою розвитку основних складових якості освіти, що здійснюються з метою вироблення управлінських рішень по корегуванню небажаних диспропорцій на основі аналізу зібраної інформації і прогнозування подальшого розвитку досліджуваних процесів.

Основною метою освітнього моніторингу у вищому навчальному закладі є створення інформаційних умов для формування цілісного уявлення про стан освітнього процесу, про якісні й кількісні зміни у ньому. Ця мета виникає на

певному етапі еволюції освітньої системи. Здійснення якої неможливе без становлення необхідних умов, наявності інтелектуальних, фінансових і матеріально-технічних можливостей самої системи освіти і її структурних компонентів. Також велике значення має усвідомлення суб'єктами цієї системи доцільності розробки реалістичної моделі моніторингу.

Моніторинг, котрий використовується в освіті, має кілька видів: педагогічний, освітній, професіографічний. Розглянемо кожний з них.

О.М. Касьянова визначає педагогічний моніторинг як супровідний контроль і поточне коригування взаємодії педагога й студента в організації й здійсненні навчально-виховного процесу.

Саме питання систематичного контролю якості засвоєння навчального предмета є одним з основних в управлінні ходом цього процесу. Без спостереження за цим процесом за єдиною методикою важко уявити коректність дій викладача. Прийняття нових державних стандартів і нових програм зобов'язує викладачів використовувати такі єдині форми контролю навчального процесу, які б максимально відображали реальний стан справ, а його результати можна було б порівняти. Отримавши такий інструмент, можна вчасно й конкретно вносити необхідні зміни у діяльність, як викладачів, так і студентів. Педагогічний моніторинг також може бути засобом для отримання цілісного уявлення про особистість викладача, зокрема про його професійні якості.

Моніторинг може охоплювати сукупність, групу й окремі фактори, що визначають ефективність процесу навчання. Таким чином, педагогічний моніторинг дає можливість здійснити аналіз, діагностику, прогнозування й проектування дидактичних процесів, взаємодію його суб'єктів.

Освітній моніторинг - це система організації збору, збереження, обробки й поширення інформації про діяльність педагогічної системи, що забезпечує безперервне спостереження за її станом і прогнозування її розвитку[8].

У навчальному закладі процесом управління освітою засноване на знанні того, як відбувається освітній процес. Саме для цього служить система освітнього моніторингу, як система постійного відстеження ходу освітнього процесу з метою виявлення й оцінювання його проміжних результатів, факторів, а також прийняття рішень щодо регулювання й корекції освітнього процесу. Для управління освітнім процесом необхідно мати систему отримання відомостей про його результативність, щоб бачити відхилення або динаміку в цьому процесі. Моніторинг не обмежується тільки виявленням відхилень від певних норм (стандартів), він може дати оцінку цим нормам. Тобто моніторинг може розглядатися як механізм корекції освітніх і управлінських цілей і шляхів їх досягнення. На підґрунті особливостей освітнього моніторингу, його місця в управлінській діяльності Є.М. Хриков визначив основні його напрямки [8]: 1) моніторинг контексту освітнього процесу; 2) моніторинг ресурсів освітнього процесу; 3) моніторинг ходу освітнього процесу; 4) моніторинг результатів освітнього процесу.

Професіографічний моніторинг - це процес безперервного науково обґрунтованого, діагностико-прогностичного, планового спостереження за станом і розвитком педагогічного процесу підготовки фахівця з метою найбільш оптимального вибору освітніх завдань, а також засобів і методів їх розв'язання [9].

Професіографічний моніторинг застосовується у професійних навчальних закладах. Він покликаний, щоб усунути професійну некомпетентність педагогічних кадрів вищих навчальних закладів у питаннях діагностики, прогнозування й аналізу педагогічного процесу становлення фахівців не тільки на початковій і кінцевій

стадії, але й у проміжній фазі розвитку досліджуваного явища, його корекції в необхідне русло. Об'єктом професіографічного моніторингу є процес професійної підготовки фахівця у вищому навчальному закладі. Професіографічний моніторинг дозволяє визначити стан навчально-виховного процесу на кожному етапі, наскільки раціонально використані педагогічні засоби, якою мірою вони відповідають заданим цілям, наскільки ефективні реалізовані педагогічні технології. Тривалість спостереження за станом педагогічних явищ дозволяє виявляти тенденції їх зміни, установлювати залежність їх від певних умов. Отже, професіографічний моніторинг являє собою певну систему лонгітюдного дослідження якості підготовки. Він є одним з найважливіших елементів системи інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі й сприяє прийняттю адекватних управлінських і педагогічних рішень.

У процесі моніторингу якості вищої освіти можна виділити такі рівні: кафедральний, факультетський (інститутський), університетський, регіональний, державний, континентальний, світовий. Практична реалізація завдань моніторингу вищим навчальним закладом здійснюється на перших трьох рівнях - кафедральному, факультетському, університетському. На кафедральному рівні доцільно використовувати педагогічний і професіографічний моніторинг, на факультетському - професіографічний і освітній моніторинг, на університетському рівні - освітній моніторинг.

Висновки. Орієнтація вищого навчального закладу на досягнення якісно нових освітніх результатів призводить до необхідності перейти від традиційного способу внутрішнього контролю до управління якістю освіти, де контроль є тільки однією з функцій. Моніторинг – якості освіти є інформаційною основою управління якістю освіти, який спрямований на отримання оперативних та достовірних відомостей про якість освітніх результатів, умов досягнення освітніх результатів і ціни досягнення якісно нових освітніх результатів. Моніторинг це цілісний управлінський інструмент, який дозволяє зібрати, зберегти, обробити, поширити інформацію про діяльність педагогічної системи, визначити її стан і спрогнозувати розвиток.

Використані джерела:

1. Хриков СМ. Управління навчальним закладом / С.М.Хриков. - К.: Знання, 2006. - 365 с.
2. Майоров А.Н. Моніторинг в освіті. Книга 1/А.Н.Майоров. - Спб.: Издательство «Образование-Культура», 1998. - 344с.
3. Стефановская Т.А. Педагогика: наука и искусство/ Т.А. Стефановская. - М.: Совершенство, 1998. - С. 18 (356с).
4. Андреев В.И. Проблемы педагогического мониторинга качества образования/ В.И.Андреев //Известия Российской Академии Наук. - № 1. -2001. -С. 37.
5. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей образовательных учреждений. - Ростов-на-Дону: «Феникс», 1998. - 257с
6. Шишов С.Е. Школа: мониторинг качества образования /С.Е. Шишов, В.А. Кальней. - М.: Педагогическое общество России, 2000. - 320 с.
7. Хриков С.М. Теоретико-методологічні засади моніторингу професійної підготовки.

8. Майоров А.Н. Элементы педагогического мониторинга и региональных стандартов в управлении/А.Н.Майоров, Л.Б. Сахарчук, А.В.Сотов - СПб., 1992.
9. Силина С.П. Профессиографический мониторинг в педагогических вузах / С.П. Силина// Педагогика.-2001. -№ 7. -С 47-53.

УДК 378.015.3:37.091.26:004

Мельниченко О. П.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА УСПІШНОСТІ ТА ЯКОСТІ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЗА РІЗНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ

Анотація. В статті висвітлено методичні проблеми при оцінці рівня успішності та якості освіти за різних форм навчання. Представлено фактори, що впливають на ці показники. Обґрунтовано вибір форми навчання для отримання певних необхідних показників.

Ключові слова: кредитно-трансферна система, поточний контроль, модуль, оцінка, рівень знань.

Аннотация. В статье освещены методические проблемы во время оценивания уровня успеваемости и качества образования при различных формах обучения. Представлены факторы которые влияют на эти показатели. Обоснован выбор формы обучения для получения определенных необходимых показателей.

Ключевые слова: кредитно-трансферная система, текущий контроль, модуль, оценка, уровень знаний.

Annotation. The article highlights the methodological problems in evaluating the level of progress and the quality of education in different forms of learning. Presents the factors that influence these outcomes. The choice of the form of training required to achieve certain targets.

Keywords: credit transfer system, monitoring module, current control, assessment, level of knowledge.

Система освіти вищої школи передбачає, з одного боку, виконання чітких норм та програм, передбачених Міністерством науки і освіти [1]. З іншого ж боку, навчальний процес є елементом творчості викладача, ведучого курсу [3]. Рівень успішності студентів та кваліфікаційний рівень викладача може бути оцінений результуючою оцінкою узагальнюючого контролю або зрізовою незалежною контрольною роботою чи екзаменом. Досить часто ця оцінка відрізняється. Тобто ми говоримо про те, що отримана екзаменаційна оцінка не завжди є прямим відображенням рівня знань студентів [4].

Саме тому метою роботи було представити порівняльну характеристику успішності та якості освіти студентів вищих навчальних закладів за різних форм навчання та представити фактори, що впливають на ці показники.

Матеріали і методи дослідження. Дослідження проводилися на агрономічному факультеті Білоцерківського національного аграрного університету при вивченні вищої математики студентами I курсу. Вибір факультету був зроблений з огляду того, що успішність і якість освіти перевіряли у студентів, що

Свідоцтво про державну реєстрацію серія КВ № 5049
від 11 квітня 2001 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано у 2001 р.

Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 26 січня 2011 р. № 1 – 05/1 внесено до Переліку
видань, де можуть друкуватися результати дисертаційних
робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
педагогічних і філософських наук.

Передплатний індекс 23823

ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС

Додаток 2, 2013 р.